

ИВИЦА ЧАИРОВИЋ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
БЕОГРАД
icairovic@bfspc.bg.ac.rs

УДК: 94(410.1)"1066"

ПРИМЉЕНО: 30. 5. 2017.
ОДОБРЕНО: 07. 6. 2017.

БИТКА КОД ХЕЈСТИНГСА 1066. ГОДИНЕ – КРАЈ АНГЛОСАКСОНСКЕ ЕНГЛЕСКЕ

Сажетак: Рад представља синтетички приказ дешавања пре и после битке код Хејстингса (1066), последњег догађаја из историје англосаксонске Енглеске. Истичу се неколике последице и импликације условљене могућом везом римског папе Александра II са норманским племенима која су у 11. веку била константна опасност по државе Западне Европе. Овај рад представља истраживање историјских наративних извора из поменутог раздобља и може да се сматра уводом у вишеслојну анализу догађаја почетком другог хиљадугодишта на територијама које су биле под непосредном ингеренцијом римских епископа. ► *Кључне речи:* англосаксонска Енглеска, Едвард Исповедник, Нормани, папа, битка код Хејстингса (1066).

УВОД

Једна од најбитнијих година у англосаксонској Енглеској јесте 1066, пре свега због компликованог сплета околности после смрти краља Едварда, који није оставио престолонаследника. У етнички веома шароликој средини и у врло турбулентном тренутку — на општем плану, после 1054. године, долази до раскола у Цркви, док се на локалном нивоу води борба за енглески престо између неколико фракција на Британском острву — одиграла се промена, не само у владарској политици у Енглеској, већ је и један вишевековни социјално-политички систем замењен другим.¹ Богословско-историјска веза између Рима и Енглеске од краја 6. до 11. века, која се читавала како на Острву, тако и на континенталном делу Западне Европе, показује да су импликације битке код Хејстингса (1066) веома значајне јер су промениле традиционални однос римског епископа према најсевернијим европским просторима. У једном броју студија постављена је претпоставка да је папа посредно учествовао у војним походима после раскола са Истоком, док се у другим тврди сасвим супротно — да тако

¹ C. Eisenberg, *The Rise of Market Society in England, 1066–1800*, Berghahn Books: New York 2013, 5.

нешто није било могуће. Ово је веома важно истражити јер се на основу ових хипотеза могу утврдити шире импликације слома англосаксонске Енглеске.

Уз помоћ наративних историјских извора на овом месту биће започета расправа о томе колико је бој код Хејстингса и коначан слом англосаксонске Енглеске, у периоду непосредно после ове битке, утицао на односе Рима и Британског острва. Биће наглашен шири историјски, политички и верски контекст у периоду понтификата папе Александра II (1061–1073) да би се уве-ла расправа о развоју односа Рима са другим западноевропским територијама. Дакле, прво ће бити синтетички приказано политичко стање у Енглеској и окружењу, затим ће бити описана битка код Хејстингса (1066), а на крају ће бити речи о односу поменутог римског епископа са норманским освајачима Британског острва. Овако конципирано истраживање може да послужи као увод у анализу слома вишевековног система на северу Западне Европе, који је дао велики допринос у ширењу и развоју хришћанства у англосаксонском маниру, а самим тим и анализу евентуалних утицаја римских епископа на до-гађаје у Западној Европи одмах након раскола из 1054. године.

1. ПРЕ БИТКЕ КОД ХЕЈСТИНГСА — НЕПОСРЕДНИ РАЗЛОЗИ ЗА БОЈ АНГЛОСАКСОНАЦА И НОРМАНА

1.1. Шта се дешавало у периоду пре 1066. године? Едвард Исповедник,² који је владао од 1042. до 1066. године,³ био је последњи краљ англосаксонске Енглеске, али уједно и последњи краљ Весекса. Међутим, треба истаћи и

² Историчари су углавном подељени у мишљењу о двадесетчетворогодишњој владавини Едварда Исповедника. Када се говори о његовој личности са верског аспекта уз нагласак на исповедништво, иако сам краљ није пострадао, неко би могао да га поистовети са веома познатим Едвардом Мучеником (962–978), који је био његов претходник на енглеском престолу. Што се тиче самог епитета уз име, потребно је истражити какав је био однос првих историографа према њему (Cf. *Florentii Wigorniensis monachi chronicon ex chronicis*, [B. Thorpe], London 1848–49, I, 224; *Symeonis monachi opera omnia*, [T. Arnold], London 1882–85, II, 179; *Chronica magistri Rogeri de Houedene*, [W. Stubbs], London 1868–71, I, 108; *Liber Eliensis*, [D. J. Stewart], London 1848, 221; *Matthaei Parisiensis monachi Sancii Albani chronica majora*, [Luard], London 1872–84, I, 535). Неки историчари су владавину овог краља представљали као почетак децентрализације врховне (*bretwalda*) краљевске власти у англосаксонској Енглеској, и то у корист племићке куће Годвинсона. Историчари који су специјализовали проучавање живота и владавине краља Едварда, Френк Барлоу (F. Barlow, *Edward the Confessor*, Yale University Press, 1997, 35–39) и Питер Рекс (P. Rex, *King and Saint: The Life of Edward the Confessor*, The History Press: Stroud 2008, 223–225) истакли су да је норманско освајање Енглеске и преузимање власти на Острву, после смрти краља Едварда Исповедника, умањило његов значај у историји англосаксонске Енглеске зато што је сам краљ на крају своје владавине стагнирао у владарској политици и био неактиван на свом двору. Ричард Мортимер (ed. R. Mortimer, *Edward the Confessor: the man and the legend*, Boydell Press 2009, 64.) истакао је хипотезу да је пресудио Годвинов повратак из прогонства 1052. године, када је и сам Едвард почео да препушта власт и да се повлачи, тако да је долазак утицајног племића на двор умањило краљеву улогу у одлучивању и владавини.

³ Ерик Џон је, користећи наративни историјски извор *Doomsday Book*, описао како се развијала ситуација пре и после крунисања Едварда Исповедника (Cf. E. John, *Edward the Confessor and the Norman Succession*, EHR 94 (1979), 251–260).

чињеницу да је тадашњи краљ био у тесној вези са енглеским племићима који су учествовали у власти далеко више него што је то био случај у периоду од 8. до 10. века. Стога је неопходно поменути неколико личности које ће учествовати и у подели власти после боја код Хејстингса. У шестој деценији 11. века, Годвин је као један од најмоћнијих војвода у Весексу и у целој Енглеској, са синовима Харолдом и Тостигом Годвинсоном, подигао устанак против свог зета Едварда Исповедника.⁴ После неуспеха устанка они су протерани са Британског острва. Након само годину дана проведених у егзилу Годвин се вратио на Острво и натерао Едварда да обнови његов племићки статус. Годвин умире 1053. године, те његов син и наследник Харолд постаје војвода од Весекса, чиме Годвинова племићка лоза постаје једна од доминантнијих на Британском острву.⁵ Браћа Харолд и Тостиг предводе војску у борбама против велшких војвода.⁶ Године 1064. Харолд је посетио Нормандију где је заробљен. Одведен је Вилијаму, сину Роберта од Нормандије.⁷ У тим околностима Харолд је постао вазал Вилијаму, у обавези да му са својом војском помогне у борбама за превласт у Енглеској, чиме постаје битна карика за Вилијамов однос са Британским острвом. Следеће године нортамбријска политичка елита устаје против Тостига који је био њихов војвода.⁸ Харолд посредује у насталим несугласицама и долази до примирја, али уз услов да Тостиг буде прогнан и лишен ингеренција у Нортамбрији. У веома компликованој ситуацији у Енглеској следећа, 1066. година започиње смрћу краља Едварда, а затим и крунисањем Харолда за енглеског владара. У пролеће се Тостиг враћа из прогонства, те окупља војску и савезнике и

⁴ P. Stafford, *Edith, Edward's Wife and Queen*, у: R. Mortimer (ppp) *Edward the Confessor: The Man and the Legend*, 121.

⁵ Племићки статус породице Годвинсон и саму ситуацију половином 11. века треба добро размотрити како би се јасније сагледале последице замене вишевековног система на Британском острву оличеног у личности и статусу врховног поглавара (*bretwalda*). О самој породици Годвинсон у овом контексту види M. W. Campbell, *Earl Godwin of Wessex and Edward the Confessor's promise of the Throne to William of Normandy*, Tr 28 (1972), 149–157.

⁶ M. Kari, *The Welsh Kings: Warriors, Warlords and Princes*, Tempus: Stroud 2006, 87–97.

⁷ Какви су били односи енглеског владара са Вилијамом пре догађаја у периоду битке код Хејстингса? Године 1051. енглески краљ Едвард изабрао је Вилијама као свог наследника на енглеском трону. Разлог можда лежи у чињеници да је Вилијам био унук Едвардовог стрица, Ричарда II, војводе од Нормандије (Cf. D. Bates, *William the Conqueror*, Stroud: Tempus 2001, 46–47). У *Англосаксонским хроникама* "D" верзије пише да је Вилијам посетио Енглеску крајем 1051. године да осигура свој статус на енглеском двору и наследство трона, или можда због тога што је у том периоду у Нормандији имао доста противника који су желели да га уклоне, па је у Енглеској тражио савезника и помоћ (Cf. R. Huscroft, *The Norman Conquest: A New Introduction*. Longman: New York 2009, 87). Какве год да су биле Едвардове намере, Вилијаму се супротставио Годвин из Весекса. Пошто је Едвард био ожењен са Годвиновом ћерком Едит, Годвин је себе видео као легалног наследника на енглеском престолу. С обзиром на то да је Годвин био у прогонству, Едвард је понудио Вилијаму енглески престо (Cf. R. Huscroft, *The Norman Conquest: A New Introduction*, 91).

⁸ P. Clarke, *The English nobility under Edward the Confessor*, Clarendon: Oxford 1994, 28.

одлази у Шкотску. У лето Харолд окупља и копнене и поморске војне снаге како би сачувао енглеске обале. Половином септембра Тостиг и норвешки краљ Харалд покрећу *северну кампању*, у којој су победили северноенглеске војводе, тако да је краљ Харолд потиснут са својом војском ка најсевернијем делу Острва. Међутим, крајем септембра Харолд је повео своју војску на југ и изненадио освајаче, тако да је у *јужној кампањи* остварио победе, од којих је најпознатија она у боју код Стамфорд Бриџа. Почетком октобра Харолд је на челу своје војске умарширао у Лондон и окупио додатне трупе за одсудни бој против континенталних освајача. Битка код Хејстингса 1066. године у историји се сматра последњим догађајем из епохе англосаксонске Енглеске, јер су тада настрадали Харолд и његова браћа, а на место краља Енглеске дошао континентални узурпатор.

1.2. Позадина битке код Хејстингса била је смрт краља Едварда Исповедника,⁹ у јануару 1066. године, а овај догађај уједно се сматра почетком борбе

⁹ Едвард Исповедник, који је обновио владарску династију Весекса после периода данске владавине Кнута (*Canute*) из 1016. године, био је син Етелреда Нејаког (Неспремног) и Еме Нормандијске. У првој половини 11. века дански савезници били су: пољски кнез Болеслав I Храбри, који је уједно био у рођачким односима са данском владарском династијом; наследник шведског трона Олоф и савладар Норвешке. Према извору *Peterborough Chronicle manuscript* почетком септембра 1015. године Кнут је допловио до Весекса. Спис *Encomium* описује Кнутов долазак као „долазак свих народа ... злато и сребро су сијали са штитова, а сви су били без страха јер су били велика војна сила, у којој није било роба, ни слабога, ни недораслог (младог), већ су сви били племићког рода, спремни за бој...” (Cf. *Encomium Emmae Reginae*, (Campbell, A), Camden 3rd Series vol. LXXII, 1949, 19–21). Током Едвардовог детињства Викинзи су неколико пута опустошили енглеску обалу, а у преговорима са норманским освајачима учествује и млади Едвард, чији отац умире 1016. године. Њега је наследио Едвардов полубрат — Едмунд који је наставио да се бори против Кнута. Како скандинавско предање говори, а Френк Барлоу преноси, Едвард је, као тринаестогодишњак, помагао брату у борбама. Овај податак може да се доведе у питање. Оно што је несумњиво јесте да је Едмунд умро у новембру 1016. године и да је уместо њега владар постао Кнут. Едвард је, са браћом и сестрама, од тада био у прогонству пошто се и његова мајка 1017. године венчала са Кнутом. Исте године, по Кнутовој наредби, убијен је Едвиг, Едвардов старији полубрат, што је отворило пут да следећи наследник енглеског трона буде управо Едвард (Cf. F. Barlow, *Edward the Confessor*, 29–36; J. Panton. *Historical Dictionary of the British Monarchy*, Scarecrow Press 2011, 21). О његовом животу до четврте деценије 11. века не зна се ништа, осим да је остао у прогонству. Едвард је 3. априла 1043. године постао енглески владар захваљујући Годвину, најутицајнијем енглеском лорду у том периоду. Крунисан је у цркви у Винчестеру, краљевском седишту Западних Саксонаца. Овај догађај је описан у *Англосаксонским хроникама* (Cf. *Anglo-Saxon Chronicle MS E*, [M. Swanton], Routledge: New York 1998, s.a. 1041 [1042]). Едвардов статус на енглеском двору био је веома слаб јер је зависио од данске владарске династије са којом је у родбинским везама био и Годвин. Међутим, на почетку, он је успео да издигне своју владавину у острвским оквирима на нивоу раносредњовековног утицаја владарске породице у Весексу, те је — како Френк Барлоу наглашава — показао своју амбицију и утицај на Острву (Cf. F. Barlow, *Edward the Confessor*, 39). Савремени историчари нису на предањском становишту да су на Едвардовом двору били углавном Нормани, али је доказано да је било неколико странаца који су утицали на њега (Cf. Elisabeth van Houts, *Edward and Normandy*, у: R. Mortimer (ppp), *Edward the Confessor: The Man and the Legend*, 63–75; R. Gem, *Craftsmen and Administrators in the Building of the Abbe*, у: R. Mortimer

између неколико претендента на англосаксонски престо.¹⁰ Шта се десило? Едварда је наследио Харолд Годвинсон, кога су исте године поразили и убили Нормани на челу са Вилијамом Освајачем у боју код Хејстингса. После ове битке прво је Едгар из Весекса проглашен за краља, али никада није интронисан, већ је после два месеца абдицирао.

Вилијам Освајач је своју војску, коју су чиниле трупе сакупљене у Нормандији и остатку Француске, укључујући и велики одред из Британије и Фландрије, припремао девет месеци.¹¹ Како се наводи у *Англосаксонским хроникама*, Норвежани су окупили три стотине бродова и напали Британско острво.¹² Они су дошли до енглеских обала где су се војсци од 7000 до 9000 људи придружили одреди из фландријског дела Западне Европе као и они из Шкотске на челу са Тостигом и Харолдом.¹³ Дакле, неколико војски је окупљено у једну велику војну силу која је кренула на англосаксонску Енглеску.

1.3. Оно што је било занимљиво, и за тадашње историографе и за клир, јесте што је догађаје у Енглеској из 1066. године пратила и необична природна појава, која је утицала на развој фаталистичких закључака и чак пророчанстава која су се брзо проширила међу обичним народом, али и међу племићима и властелом. Наиме, у априлу 1066. године десио се, за то време, невероватан астрономски догађај — пролазак *Халејеве комете*, догађај који је записан и

(ppp), Edward the Confessor, 171). Остаје питање да ли су то били Нормани или Франци. Најпознатији међу њима био је игуман Роберт, кога је Едвард знао из својих прогонстава и који је са њим дошао на Острво 1041. године. Игуман Роберт је постао и епископ Лондона 1043. године, можда чак и пошто је Едвард ступио на краљевски трон. Како пише у спису *Vita Edwardi*, Роберт је био најмоћнији и најпоузданији краљев саветник (Cf. *Lives of Edward the Confessor: I. La Estoire de Saint Aedward le Rei. II. Vita Beati Edwardi Regis et Confessoris. III. Vita Aduuardi Regis qui Apud Westmonasterium Requiescit*, Luard, Henry Richards (ppp), *Rerum Britannicarum Medii Aevi scriptores* 3, Longman, Brown, Green, Longmans, and Roberts: London 1858, 56).

¹⁰ Cf. F. Barlow, *Edward the Confessor*; J. R. Maddicott, *Edward the Confessor's Return to England in 1041*, HER CXIX, 482 (2004), 650–666; G. Molyneux, *The Formation of the English Kingdom in the Tenth Century*, Oxford University Press 2015; R. Mortimer (ppp), *Edward the Confessor*, 2009.

¹¹ D. Bates, *William the Conqueror*, Tempus: Stroud 2001, 80–85. Питер Марен, позивајући се на списак бродова сачуван из тог периода, каже да је било 776 бродова, којима је командовало четрнаест норманских племића. На таписерији из Бајеа приказан је и Вилијамов брод, који му је баш за ову битку даривала супруга Матилда Фламанска. Како Марен наглашава овај брод се не налази на списку бродова који су норманску војску превезли на Британско острво (Cf. P. Marren, *1066: The Battles of York, Stamford Bridge & Hastings. Battleground Britain*, Leo Cooper: Barnsley 2004, 91).

¹² *Manuscript D — The Anglo-Saxon Chronicle*, (M. Swanton), Routledge: New York 1998, 197. Са друге стране, у *Саги краља Харалда* пише да је број бродова био око две стотине и наглашава се да су међу њима биле и лађице, а не само војни бродови (Cf. Snorri Sturluson, *King Harald's Saga*, [Magnusson, M; Palsson, H] Penguin Group, 1966, 139).

¹³ Пошто је Тостиг ражалован и прогнан 1065. године па више није имао ингеренције као војвода нортамбријски, он је герилски нападао званичне енглеске војне снаге у току пролећа 1066. године (Cf. *The Anglo-Saxon Chronicle*, 190–197).

посведочен на неколико места. Тадашњи извори повезују ову небеску појаву са долазећом насилном променом власти у Енглеској.¹⁴

2. БИТКА КОД ХЕЈСТИНГСА (1066)

2.1. Непосредно пре битке код Хејстингса норманска војска, предвођена норвешким краљем Харалдом III и Тостигом, поразила је Енглеze код Фулфорда 20. септембра 1066. године. Ова битка између енглеске армије, под Харолдом Годвинсоном, и освајачке норманске војске вођена је у Јоркширу. После овог крвопролића већина норманских војсковођа је убијена, због чега се у многим историјским изворима управо ова битка симболично сматра крајем викиншких напада на Британско острво.¹⁵ Ово је још један од доказа да је 1066. година била одлучујућа за англосаксонску Енглеску са више аспеката. Пет дана касније, у боју код Стамфорд Бриџа, убијени су Тостиг и Харалд III, тако да је Вилијам, који се са својом војском на јужноенглеско тле искрцао тек 28. септембра исте године, остао једини озбиљни противник Енглеза у јесен 1066. године.

Бој код Хејстингса вођен је 14. октобра 1066. године између норманске војске, на челу са Вилијамом Освајачем, и енглеских одреда под вођством англосаксонског краља Харолда. Уједно, ова битка је означила почетак норманског освајања Енглеске.

Пошто су наративни извори које су писали савременици, или који су настали после битке, контрадикторни у вези са самим описом боја,¹⁶ немогуће је са прецизношћу утврдити како је битка текла. Међутим, могу се реконструисати одређени детаљи, па затим аналогijом утврдити најприближнији сценарио за овај судбоносни тренутак у историји англосаксонске Енглеске. Постоје сведочанства да је битка отпочела у суботу, 14. октобра 1066. године у 9 часова ујутру и да је трајала све до зоре следећег дана.¹⁷ Место на коме се битка одвијала несумњиво је поље обрасло шумом, поред мочваре,¹⁸ на 11 километара северно од Хејстингса, код данашњег градића Бетл; поље се налази између два брда: на северу — Калдбек и на југу — Телхам.¹⁹

¹⁴ D. C. Douglas, *William the Conqueror: The Norman Impact Upon England*, University of California Press, Berkeley 1964, 181. Појава Халејеје комете приказана је на таписерији из Бајеа. На том платну пролазак комете повезан је са Харолдовим крунисањем, иако је извесно да се ова астрономска појава догодила после крунисања, у последњој недељи априла 1066. године. Мотив на таписерији заправо је најранији сликовни приказ проласка Халејеје комете (Cf. *The Bayeux Tapestry*, [Musset, Lucien; Rex, Richard], Boydell Press: Woodbridge 2005, 176).

¹⁵ R. Huscroft, *The Norman Conquest: A New Introduction*, 11–119.

¹⁶ M. K. Lawson, *The Battle of Hastings: 1066*, Tempus: Stroud 2002, 183.

¹⁷ То показују и нова истраживања: Cf. P. Marren, 1066: *The Battles of York, Stamford Bridge & Hastings. Battleground Britain*, 114.

¹⁸ P. Marren, 1066, 101.

¹⁹ C. Gravett, *Hastings 1066: The Fall of Saxon England*, Oxford 1992, 91.

Историчаре је одувек чудило зашто је у сведочанствима битка названа *биџи-ком код Хејстингса*, с обзиром на то да постоји неколико насељених места која су географски ближа том пољу од самог Хејстингса.²⁰ Иако Марен истиче да временски услови нису забележени,²¹ Правет каже да је /то „јутро било неубичајно ведро за то доба године“.²²

Пут којим су дошли енглески војници није утврђен, али је географском анализом Лоусон лоцирао неколико могућих праваца доласка: први — стари римски пут који је од Рочестера водио до Хејстингса, други — римски пут од Лондона до Лујеса, потом и неколико мањих локалних путева.²³ Иако неки наративни извори сведоче да су Нормани из Хејстингса стигли на бојно поље, Лоусон наглашава да се у савременом извору — спису који пише Вилијам²⁴ — каже да су Нормани преноћили на бојном пољу пре битке и да су били веома опрезни пошто су очекивали изненадни напад Англосаксонаца.²⁵

2.2. Сама битка је током историје сагледавана са различитих аспеката, а информације о броју војника су се мењале из периода у период, да би данас били прихваћени следећи подаци: 10.000 људи на страни освајача и око 7.000 људи на страни одбрамбене војске. Састав и распоред војски од самог почетка био је несумњив: Англосаксонци су углавном били пешадинци са неколико десетина стрелаца, док је половину освајачке војска чинила пешадија, а другу половину коњаници и стрелци. Харолд је желео да изненади освајаче, али у томе није успео јер су Вилијамови извиђачи уочили англосаксонску војску на време, те је освајачка војска направила фронт на Хејстингсу и сачекала противнике. Енглеска армија је формирала полукруг, док је норманска војска била распоређена у три дела: централни део чинио је главни штаб, а десно и лево налазио се остатак војника.

²⁰ У *Англосаксонским хроникама* пише да је то бој *код старе јабуке*, док је почетком 12. века англонормански хроничар Ордерик Виталис битку назвао битком код *џешчане воде* (норманско-француска адаптација староенглеске речи *Sandlacu*), можда зато што је наомак поља била мочвара (Cf. M. K. Lawson, *The Battle of Hastings*, 129). Међутим, најочуванији историјски извор из тог периода *Domesday Book* већ 1087. године овај бој назива *bellum Hasestingas*. Можда је због тога у историографији прихваћено да се овај догађај назива битком код Хејстингса, с обзиром на то да је *Domesday Book* био и остао врло утицајан спис, веома важан за енглеску историју (Cf. P. Marren, 1066, 157).

²¹ P. Marren, 1066, 116.

²² C. Gravett, *Hastings 1066*, 59.

²³ M. K. Lawson, *The Battle of Hastings*, 183–185.

²⁴ Вилијам је савременик битке код Хејстингса и први хроничар који је записао догађаје који су пратили норманско освајање Британског острва. Око 1070. године написао је дело *Gesta Normannorum Ducum*, Cf. *The Gesta Normannorum Ducum of William of Jumièges, Orderic Vitalis and Robert of Torigni*, ed. Elisabeth M. C. Van Houts, Clarendon Press: Oxford, 1995.

²⁵ Лоусон (Cf. M. K. Lawson, *The Battle of Hastings*, 187) се слаже са Вилијамом и преноси његово сведочанство без критичког става, али зато неколико других историчара оспорава ту тврдњу (Cf. Bennett, Matthew, *Campaigns of the Norman Conquest. Essential Histories*, Oxford 2001, 40; P. Marren, 1066, 100; C. Gravett, *Hastings 1066*, 59.)

Вилијамова почетна замисао да пресеке енглеске линије фронта није имала великог успеха, па су Нормани применили тактику претварања да у паници напуштају бојно поље, да би се потом нагло окретали и нападали англосаксонску пешадију. Ипак је у тактичком надмудривању и надјачавању одлучила Харолдова смрт при крају боја, тако да се одбрамбена војска убрзо повукла и распала.

3. ПОСЛЕДИЦЕ БИТКЕ КОД ХЕЈСТИНГСА

3.1. Последица овог пораза англосаксонске војске код Хејстингса било је крунисање Вилијама за краља на Божић (25. децембра) 1066. године. Иако је на Британском острву било много устанака и отпора Вилијамовој освајачкој власти, битка код Хејстингса представљала је врхунац и подстицај за коначну норманску превласт у Енглеској. У спомен на 2000 погинулих Нормана, али и двоструко више одбрамбених војника, Вилијам је на месту битке подигао манастир. Према мишљењу неких историчара и археолога, али без довољно доказа и аргументације, олтар је направљен на месту на коме је пострадао Харолд као последњи англосаксонски краљ.²⁶

Исход битке код Хејстингса у енглеској историји уобичајено се сматра почетком *норманских освајања*. Био је то догађај са озбиљним консеквенцама тако да пре може да се сматра ратом него једнодневном битком. Вилијам Освајач уложио је много напора у периоду пре саме битке код Хејстингса како би постао владар Енглеске. После битке, у новембру 1066. године, Вилијам је покушао да покори Лондон, у чему није успео па је кренуо уз реку Темзу. Најдуготрајнија последица норманске инвазије била је формирање новог владарског слоја у енглеском друштву, који је унео многе новине у сам живот Острвљана.²⁷

3.2. Што се тиче односа Енглеске и Рима у периоду друге половине 11. века, потребно је анализирати везу папе Александра II и Вилијама Освајача пре и после битке код Хејстингса. За ово на располагању имамо наративне историјске изворе које би требало ишчитавати у контексту англосаксонских списа и

²⁶ Међу енглеским народом кружи легенда да се Харолдов гроб налази у порти Цркве Часног крста и Светог Лаврентија у Валтхаму у Есексу. Према предању, Харолд се, после битке код Стамфорд Брица, на овом месту помолио Богу за успех у боју против Вилијама Освајача. Према историјском извору *Gesta Guillelmi* Харолдово тело је сахранио официр Вилијам, пријатељ Вилијама Освајача, док извор *Carmen de Hastingae Proelio* наводи да је Харолдово тело сахрањено на месту битке. Ни један ни други навод никада није у потпуности потврђен. У данашњој историјској науци нема консензуса у вези са овом темом (Cf. P. Rex, *Harold II: The Doomed Saxon King*, Tempus 2009, 254; N. Pevsner, *The Buildings of England: Essex*, Penguin 1965; J. Bettley / N. Pevsner, *The Buildings of England: Essex*, Yale University Press 2007).

²⁷ Последице су увођење француског језика на двор, затим реформе у цркви на свим пољима (практичним питањима и у самом клиру), док су економске, политичке и војне везе са континенталним делом Западне Европе сада биле много јаче зато што је сам владар Енглеске био уједно и војвода на француским просторима.

манастирских анала са Острва и континенталног дела Западне Европе. Само се код Вилијама из Поатјеа налази сведочанство да је папа Александар II дао благослов за битку код Хејстингса, што нико од савремених хроничара не бележи.²⁸ Додуше, сачувано је сведочанство после битке да папа Александар II помиње Вилијама као краља Енглеске,²⁹ а затим и да је он поглавица Нормана и најпобедоноснији краљ Енглеске, те се на тај начин у *Regesta Pontificum Romanorum* изједначује поглавар Британског острва и норманских племена, што је реално Вилијам и био 1067. године.³⁰ У истом наративном извору под годином 1071. папа Александар II потврђује повластице манастиру Светог Едмунда, а уз то се помиње „добри краљ Вилијам“; папа затим дозвољава Томи, архиепископу Јорка, употребу палијума (*Thomae, archiepiscopo Eboracensi, pallii usum concedit*), а такође и Ланфранку, архиепископу кентерберијском (*Lanfranco, archiepiscopo Cantuariensi, pallium tribuit*)³¹ што показује да је папа потврдио две архиепископије у Енглеској, као што је био обичај од 8. века. Да папа добро познаје јерархијску структуру у Енглеској после боја код Хејстингса, сведочи и запис из *Regesta Pontificum Romanorum* у коме су јасно наведена имена архиепископа у Кентерберију и Јорку, затим епископа у Дорчестеру.³² Даље је наглашено да папа Александар II даје дозволу игуману манастира Светог Августина Кентерберијског, који је био заступник енглеског краља Вилијама, да премести цркву — „прво уништену, па обновљену“ — на друго место, што може да сведочи о разорењу англосаксонских цркава и погрому англосаксонског клира.³³ Дакле, ова дозвола би могла да се аналогично доведе у везу са наводима Вилијама из Поатјеа да је папа Александар II дао благослов за војну експедицију и освајање Енглеске. Ипак, остаје питање да ли је папа из Рима учествовао у политичкој акцији која је променила геополитичку ситуацију у другој половини 11. века у Западној Европи, односно да ли је епископ римски дао благослов за уништење англосаксонске Енглеске, односно цркава и манастира и за погром клирика који су, ипак вековима уназад, баштинили римску богослужбену праксу? Из

²⁸ Richard Huscroft, *The Norman Conquest: A New Introduction*, Longman: New York 2009, 120–122.

²⁹ *Willelmo, Anglorum regi, scribit de annua pensione apostolicae sedi exhibenda, “ex qua pars Romano pontifici, pars ecclesiae S. Mariae, quae vocatur schola Anglorum”, persolvatur*, Cf. *Regesta Pontificum Romanorum* I [4757 (3524)], 591a.

³⁰ *Monasterium S. Stephani Cadomense, conditum “a Willelmo, principe Normannorum ac victoriosissimo rege Anglorum”, tuendum suscipit, privilegiisque donat, Lanfranco abbate petente*, Cf. *Regesta Pontificum Romanorum* I [4644 (3393, 3432)], 582.

³¹ *Regesta Pontificum Romanorum* I [4695 (3465)], 587.

³² *Willelmi, Anglorum regis, virtutem fidemque laudat Monet, ut Lanfranci, archiepiscopi Cantuariensis, consilia sequatur; cuius arbitrio et Alricii, quondam episcopi Cicesterensis, eausam, et archiepiscopi Eboracensis cum episcopo Dorcastrensi litem commissam nunciat*, Cf. *Regesta Pontificum Romanorum* I [4693 и 4694 (3463, 3464)], 587.

³³ *Scotlando, abbati S. Augustini Cantuariensi, legato “Willelmi Anglorum regis, permittit, ut basilicam destruat ac reformet” sanctorumque corpora in alium locum transferat*, Cf. *Regesta Pontificum Romanorum* I (4759), 591.

ових неколико навода из најважнијег римског наративног извора из тог периода — *Regesta Pontificum Romanorum*, види се да је папа Александар II био у вези са клиром на Британском острву, да је знао каква је била ситуација у цркви у англосаксонској Енглеској и да је био упознат са односима Енглеца и Нормана у 11. веку. Да ли се уједно и умешао у политичку ситуацију у којој су били ови западноевропски народи, то остаје нејасно и не може се до краја истражити.

Исто тврди и Кетрин Мортон³⁴ која истиче аргументе у корист хипотезе да је однос између папе Александра II и Вилијама Освајача био веома добар: историчар који је записао да је папа дао благослов за напад Вилијама Освајача на Британско острво, Вилијам из Поатјеа, није био само савременик и сведок тог догађаја, већ и капелан краља Вилијама; настављачи овог сведочанства — историчари из каснијег периода — Вилијам из Малмсбјурија и Ордерик Виталис понављају исто; на таписерији из Бајеа представљен је догађај папског благослова који је посведочио Вилијам из Поатјеа; и на крају, папа Григорије VII у свом писму Вилијаму од 24. априла 1080. године потврђује благослов претходног папе дат Вилијаму Освајачу.³⁵ Пошто је неопходно да се поменути извори и сведочанства још једном истраже и анализирају, Кетрин Мортон поставља питање зашто је папа Александар II дао благослов из Рима Вилијаму из Нормандије, и одмах одговара да су томе допринели: неканонски статус Стиганда, тадашњег архиепископа кентерберијског (1052–1070),³⁶ неморал међу енглеским клиром³⁷ и договор енглеске и норманске елите у вези са наслеђивањем енглеског престола.³⁸

Уз све наведено, у многим енглеским и ненорманским историјским изворима нема помена односа папе Александра II са Вилијамом Освајачем: *Gesta Pontificum Anglorum*, *Vita Wulstani* и *Gesta Regum, Brevis Relatio de Guillelmo Nobilissimo comite Normannorum*; хронике и историјски списи чији су аутори

³⁴ C. Morton, *Pope Alexander II and the Norman Conquest*, L, (T. 34, Fasc. 2) (1975), 362–382.

³⁵ C. Morton, *Pope Alexander II*, 362.

³⁶ Кетрин Мортон наглашава да Стигандова позиција није са сигурношћу објашњена, јер папа Александар II није повукао ниједан потез који би показао да је Стиганд неканонски дошао на место кентерберијских архиепископа (Cf. C. Morton, *Pope Alexander II*, 364–368). Као и у 8. веку, опет је проблем настао између ингеренција архиепископа у Јорку и Кентерберију, а посебно у односу ове две катедре са римским папом. Током периода у коме је архиепископија у Јорку претендовала да преузме примат над епархијама у Личфилду и Дорчестеру, Стиганд је био у немилости римског папе. Зато је 1062. године папа послао легате у Енглеску да испитају све канонско-правне проблеме на Острву, али они нису свргли Стиганда, већ се према њему односе као према канонском епископу и он учествује на сабору који је сазван посредством римске делегације на Острву (Cf. F. Barlow, *The Feudal Kingdom of England 1042–1216*, Longman: New York 1988, 27; I. Walker, *Harold the Last Anglo-Saxon King*, Wrens Park: Gloucestershire 2000, 127–148).

³⁷ Ипак, нема јасних доказа да се стање у енглеском клиру пореметило после реформи из 8. и 9. века (Cf. *Vita Wulstani*, [R. R. Darlington], London 1928, 18).

³⁸ О овом аргументу посебно говоре Барлоу и Мортон у F. Barlow, *Edward the Confessor*, London 1970, 222–245; *The Carmen de Hastingae Proelio*, (C. Morton, H. Muntz), Oxford 1972, 55–72.

Флоренције из Ворчестера, Едмер, Хенри из Хантингдона и Симеон Дарамски, али и многи анали из манастира на Британском острву. Можда је и кључно то што о томе нема помена у аналима ктиторске цркве самог краља Вилијама. Поред тога однос папе Александра II и Вилијама се не спомиње ни у списима *Vita Lanfranci* и *Draco Normannicus*.

После свега наведеног ипак остаје недовољно разјашњено зашто и под којим околностима папа Александар II даје благослов Вилијаму Норманском да нападне Британско острво, јер је и сам знао да ће тај напад разорити једну земљу која је вековима одржавала добре односе са Римом и ширила римску праксу и предање по великом делу Западне Европе. Само су четири године прошле од доласка римских легата (1062) до напада Вилијама Освајача на Енглеску (1066) и коначног пада англосаксонске Енглеске у бици код Хејстингса. После свега реченог, потребно је истражити све историјске изворе из тог периода, а затим анализирати за кога и са којим циљем су писани извори који не помињу однос папе Александра II и Вилијама Освајача. Посебну пажњу треба обратити на саме ауторе списа (историчаре и хроничаре) и на њихове настављаче. Након свих премиса које би изнедриле једно вишеслојно богословско-историјско и филолошко истраживање, закључак би морао да буде задовољавајући за све три стране: англосаксонску, норманску и римску. Сам суд историје би могао да покаже колико је битка код Хејстингса са свим својим консеквенцама могла да утиче на однос Истока и Запада у периоду непосредно након раскола у Цркви (1054) и да у оквиру ширег контекста посебно пружи премисе које би могле да образложе даљи развој односа између Рима и Енглеске.

ЗАКЉУЧАК

У раду је, после синтетичког приказа политичког стања у Енглеској и окружењу, описана битка код Хејстингса (1066) и однос папе Александра II са норманским освајачима Британског острва. Овако конципирано истраживање служи као увод у анализу слома вишевековног система на северу Западне Европе који је дао велики допринос у ширењу и развоју хришћанства у англосаксонском маниру, а самим тим и анализу евентуалних утицаја римских епископа на догађаје у Западној Европи одмах после раскола из 1054. године.

Вишевековна богословско-историјска веза која је постојала између Рима и Енглеске била је евидентна и на Острву, али и на континенталном делу Западне Европе. После битке код Хејстингса та веза је напрасно нестала и све последице те битке указују на промену традиционалног приступа римског епископа према најсевернијим европским просторима. Ово управо може да се уочи из могућности давања палијума од стране папе, као гаранта римског покровитељства у односу на дату Цркву, што би могло да буде посебно истраживање и разматрање само једне премисе у оквиру ширег закључивања. У

овом раду је анализирана хипотеза да је папа посредно учествовао у војним походима после раскола са Истоком, али и — сасвим супротна хипотеза — да тако нешто није било могуће. То је веома важно за процену односа између Рима и Нормана, али и за утврђивање даљих импликација слома англосаксонске Енглеске, што представља материјал за будућа истраживања. Уз помоћ наративних историјских извора на овом месту је тек започета расправа о томе колико је дој код Хејстингса и коначан слом англосаксонске Енглеске, у периоду непосредно после ове битке, утицао на односе Рима и Британског острва; односно овде је започет осврт на један шири историјски контекст, у коме се истражује однос Рима са другим западноевропским територијама у периоду понтификата папе Александра II (1061–1073).

BATTLE OF HASTINGS IN 1066 – THE END OF ANGLO-SAXON ENGLAND

IVICA ČAIROVIĆ

Faculty of Orthodox Theology

University of Belgrade

icairovic@bfspc.bg.ac.rs

Summary: In this article, after a synthetic view of the political situation in England and in the region, it had been described battle of Hastings (1066) with one consequence of: a description of the relationship with the Pope Alexander and Norman invaders of the British Island. Thus conceived research will serve as an introduction to the analysis of the collapse of centuries-old system in the north of Western Europe, which has contributed greatly to the spread and development of Christianity in Anglo-Saxon manner in these areas, and therefore the analysis of the potential impact of the Roman bishop to events in Western Europe immediately after the schism of 1054.

Centuries of theological and historical ties that existed between Rome and England, was evident on the Island, but also in continental Western Europe. After the Battle of Hastings this connection is suddenly gone, and all the consequences of the battle suggest the changing of the traditional approach of the Roman bishop to the northern Europe. This is exactly what can be observed from the possibility of giving the pallium from the Pope, as the guarantor of the Roman patronage in relation to Church, which could be a separate investigation and consideration of a single premise within a larger deduction. In this paper, we analyzed the hypothesis assumed that the pope indirectly participated in military campaigns after the schism with the East, but — quite the opposite — that it was not possible. It is very important for any assessment of relations between Rome and the Normans, but also to establish further the implications of the collapse of Anglo-Saxon England, what is left for some future research. With the help of narrative historical sources on this point has only started discussions on how the battle of Hastings and the final collapse of Anglo-Saxon England, in the period immediately after this battle, influenced the relations of Rome and the British Island; and here we started reference to a broader historical context in which the relationship is investigated Rome with other western territories of the period of pope Alexander (1061–1073). ► *Key words:* Anglo-Saxon England, Edward the Confessor, Norman Invaders, pope, Battle at Hastings (1066).